

Kronik: Giv skolen en ny skolestart
Politiken 04 august 2004, 2 . sektion side 7

I 30 år har folkeskolen stået midt mellem to skolesyn, der udelukker hinanden, og begge er grebet ud af den blå luft. Nu er tiden inde til at sætte skolen fri, skriver kronikøren, der er lærer.

Af Niels Christian Sauer

Lærer bliver man, fordi man vil børn. Man vil være hos dem, sætte dem i vej, vise dem verden, se dem blive dygtige og vokse sig store. Men aldrig så snart er man blevet ansat som lærer, før man kastes ud i opslidende konflikter, magtkampe og konfrontationer. Ustandselig oplever man sig selv mere som cirkusdomptør, politibetjent og fangevogter end som den imødekommende lærer, man ville være, og hurtigt melder tvivlen sig hos de fleste. Hvor længe holder jeg til dette pres? Duer jeg til dette job? Skulle jeg måske have valgt noget andet?

Det er en udbredt misforståelse, at det kun er ringe lærere, der gør sig den slags tanker. Det passede måske i nogen grad for en generation eller to siden, dengang lærerens autoritet var en given sag, men ser man bort fra enkelte tidslommer, må man i dag sondre mellem to typer af lærere: Dem, der vedgår, at de har disciplinære problemer, og dem, der lyver. Undersøgelse på undersøgelse af skolens arbejdsmiljø dokumenterer, at kampen om magten i klasserne er konstant og udmarvende. Det er i dag skolens største og mest akutte problem.

Lad mig straks gribe om nælden: Grundlovens par. 76 slår fast, at »... alle børn i den undervisningspligtige alder har ret til fri undervisning i folkeskolen. Forældre eller værger, der selv sørger for, at børnene får en undervisning, der kan stå mål med, hvad der kræves i folkeskolen, er ikke pligtige at lade børnene undervise i folkeskolen«. Loven pålægger hermed forældrene at sikre, at deres børn kvalificerer sig til at tage del i samfundslivet på et vist niveau og stiller folkeskolen til rådighed for dem, der vælger at benytte sig af denne ret. Det gør cirka 85 procent af alle børn og forældre i dette land. Så vidt den officielle retorik, men det er et fatalt selvbedrag. Hverken børn eller forældre har modtaget folkeskolen som et frit valg, men som et tilbud af den særlige sicilianske afart, som man ikke kan afslå. Det nye her er ikke, at eleverne oplever skolen som en regulær tvangsforanstaltning. Det har børn alle dage gjort. Det nye er, at skolen i vore dage ønsker at fremstå, som om det forholdt sig anderledes. Det har kastet skolen ud i en identitetskrise, hvis ødelæggende virkninger nu er så omfattende, at en afklaring ikke længere kan udsættes.

Denne krise har været under udvikling, lige siden lærernes revselsesret blev afskaffet ved lov i 1967. Færdig med ørehiveriet, spanskrøret og den flade lussing, færdig med de ængstelige eftersnakkere, dydsmønstrene og kæledæggerne, færdig med de spotske, selvglade og magtfuldkomne lærere, der havde huseret i skolen fra arilds tid. Fra nu af skulle skolens arbejde ikke hvile på elevernes pligtfølelse og indordning, men på deres motivation og udfoldelse. Et nederlag for konservatismen, en sejr for humanismen og en befrielse for skolen, navnlig i de første år, hvor man stadig var sig bevidst, hvilken pestilens skolen her var befriet for - af den simple grund at alle endnu kunne huske lyden af den sidste lussing.

Dette paradigmeskifte var utvivlsomt medvirkende til, at det såkaldte ungdomsoprør, der brød ud i hele den vestlige verden det efterfølgende år, fik stor umiddelbar gennemslagskraft i Danmark. Det medførte en pludselig og gennemgribende forvandling af lærerstanden. Den piberygende, borgerligt orienterede lærer, respekteret som

samfundsstøtte i lokalsamfundet, og hans kvindelige modstykke, den korrekte lærerinde med knold i nakken, sivede hurtigt ud af folkeskolen og afløstes af langhårede, unisexklædte lærere m/k med umiskendelig tilknytning til venstrefløj, almindeligvis endda den yderste.

På mit seminarium fik VS ved et prøvevalg i 1974 cirka 70 procent af stemmerne, og den yderste højrefløj repræsenteredes af et par anonyme stemmer på Socialdemokratiet. Det var den globale klassekamp og det nye, frie og myndige menneske, der var sat på dagsordenen. En kulturrevolution, intet mindre.

Det borgerlige Danmark reagerede prompte med den kampagne mod indoktrinering, som vi lærere dengang kaldte en hetz, men som set i bagklogskabens lys vel snarere var udtryk for, at borgerskabets forsvarsmekanismer var intakte. Den førhen så magtfulde lærerstand var dermed sendt til tælling af to fuldræffere i rap; en fra venstre og en fra højre, så at sige. Den har været groggy lige siden. Transformeringsen af skolen fra den voksenstyrede, autoritære, reproducerende pligtskole til den friheds- og ansvarsbaserede, lystprægede udfoldelsesskole gik i stå midt i processen.

Det grundlæggende paradoks, der river og flår i folkeskolen, ser således ud: Med udgangspunkt i det reformpædagogiske gennembrud i slut-60'erne vil vi konstruere en højskolelignende folkeskole, hvor lærere og elever omgås ligeværdigt, respektfuldt og venskabeligt i en demokratisk forståelse af det fælles ansvar. Men børnenes demokratiske valg i skolen er - når det kommer til stykket - begrænset til at vælge, om de så at sige vil tage medicinen stående, siddende eller liggende. Vil de ingen af delene, får de den med drop. De slipper ikke.

Og eleverne kan fortsat ikke vælge deres egen skole, deres egen klasse, deres opholdsrum, deres ordensreglement, deres klassekammerater, deres fagrække eller deres lærere. Ved vejs ende venter fortsat Den Store Mandjævning: op på vægten, tælles, måles, vejes, karakterblad om halsen, videre, næste! Modsætter hjemmet sig barnets undervisning, er myndighederne forpligtet til at foranstalte tvangsfjernelse, i yderste konsekvens ved politiets mellemkomst.

Skolen efter 1967 tager på eleverne med en fløjlshandske, men der er stadig en jernnæve indeni. Demokrati a la DDR. Paradigmeskiftet kan ikke føres igennem.

Folkeskoleloven dekretterer en skole, hvor lysten til fordybelse driver værket. En rummelig, inkluderende skole, hvor enhver har plads i fællesskabet og respekteres som individ. Hvor eleven tager medansvar for egen læring og fordyber sig i fagene på egne forudsætninger.

Hvis en elev så meddeler mig som lærer, at det her fag er »dødssygt og møgkedeligt, og hvorfor skal jeg overhovedet lære det lort?«, så vil jeg efter bedste evne søge at vække elevens interesse. Jeg vil spørge eleven, hvordan han synes, vi skal gribe situationen an. Jeg vil prøve at vække elevens nysgerrighed med alle til rådighed stående midler. Hvis de fysiske rammer gør det muligt, vil jeg anvise alternative arbejdsformer og andre undervisningsmidler, og jeg vil lede efter muligheder for at koble forhold i elevens eget liv til faget.

Hvis det hele mislykkes - og det gør det for mange lærere hver eneste dag - står jeg som lærer i en utålelig situation. Jeg kan ikke give eleven lov til at lade faget fare og beskæftige sig med noget andet i stedet. Det er nu min embedspligt at påtvinge eleven min undervisning imod elevens vilje, slet og ret.

Hvis eleven forståeligt nok obstruerer eller revolterer, står jeg med en konflikt, der hurtigt kan blive meget personlig, følelsesladet og stærkt ubehagelig for begge parter. Søger jeg

samvittighedsfuldt at fastholde skolens krav, fører det uvægerligt til konfliktens optrapning.

Hvis eleven saboterer undervisningen eller ligefrem bemægtiger sig klasserummet med udfarende adfærd, der reducerer såvel klassen som mig til publikum og dermed suspenderer skolens dagsorden, har jeg ingen midler til at standse det.

Der står jeg så, stor, voksen og erfaren lærer, med alle mine talenter, hele mit engagement, al min velvilje, tålmodighed og opmærksomhed. Afvist og reduceret til fangevogter med den løftede pegefinger som eneste sanktionsmiddel. Hvor fordybet, rummeligt og demokratisk lyder det? Hvem tror, at nogen får noget godt ud af denne i øvrigt ganske dagligdags situation?

Skolen er gået i stå midt i vadestedet mellem to skolesyn, der udelukker hinanden. På den ene side den hedengangne autoritære skole, hvor læreren som indpisker repræsenterede samfundets udøvende magt, der i henhold til grundloven forpligtede eleverne på skolens krav, om ikke med det gode, så om nødvendigt med det onde.

På den anden side den nye skole, der er beskrevet i ethvert kommunalt skolevæsens værdigrundlag, KL's og Undervisningsministeriets pjecer og konsulentbranchens salgsmaterialer med adresse til skoleverdenen.

Her ses læreren som ressourceperson, der står til rådighed for harmoniske, nysgerrige og fordybede elever, som gerne møder før tiden og bliver længere, end de skal, tager medansvar for egen læring og trækker på lærerens hjælp efter behov.

Begge billeder er hentet ud af det blå. I virkeligheden står skolen midt ude i den rivende strøm, og her kan den umuligt blive stående. Vandet stiger faretruende, og fodfæstet smuldrer. Tiden er kommet til at vælge, hvilken bred skolen skal gå i land på. Vil vi føre paradigmeskiftet igennem, eller vil vi opgive det? Sætte skolen fri eller vedgå, at den er og fortsat skal være ufri? I første fald unægtelig med den risiko, som altid er forbundet med frihed, at ikke alt går, som det bør. I sidste fald med udsigt til afmontering af den reformpædagogiske vision og åben erkendelse af, at skolen er en tvangsforanstaltning. Stands isidste fald det hykleriske præk om inklusion, rummelighed og ansvar for egen læring, og giv som logisk konsekvens lærerne den udøvende myndighed, der nødvendigvis må sættes bag enhver tvangsforanstaltning. Og lad så være med at pege fingre ad lærerne, når de bruger denne myndighed i embeds medfør. Når samfundet pålægger lærerne at tvinge eleverne til at lade sig undervise om nødvendigt mod deres vilje, må samfundet anstændigvis også tage lærernes side, når det som noget ganske naturligt slår gnister i klasserne.

Ikke i enhver situation og for enhver pris, forstås, men som udgangspunkt og på en sådan måde, at både elever og forældre begriber, at samfundet via skolen stiller dem over for en række utvetydige krav, som de er forpligtet til at søge at leve op til efter bedste evne.

Og gør de ikke det, mødes de med sanktioner, der som minimum sikrer læringsmiljøet i skolen for de øvrige, komplet sagesløse elever. Sanktioner, der vel at mærke sættes i værk af læreren med øjeblikkeligt varsel, og ikke som i dag af et kostbart bureaukratisk system med halve og hele års forsinkelse.

Det vil ikke være den skole, mine kolleger og jeg drømte om, da vi for mange år siden valgte at blive lærere. Men det vil dog i det mindste være en skole med tydelig og afklaret identitet. En skole, der fægter med åben pande, og ikke den fornummede skælm, der i dag må affinde sig med den skamfulde rolle som national prygelknabe nummer et.

Vælger viderimod endelig med 30 års forsinkelse at sætte skolen fri, vil det i praksis kunne ske med henvisning til grundlovens par. 76, der fastslår, at deltagelse i

folkeskolens undervisning er en ret, ikke en pligt. Ansvar og frihed er to sider af samme sag. Et menneske kan kun kræves til ansvar for noget, det selv har valgt at gøre.

Omvendt kan ingen tvinges til at respektere et fællesskab, de er blevet påtvunget, måske tilmed imod egen udtrykte vilje. Det er enhver fanges ret at hade sit fængsel, og det må være ethvert frit menneskes ret at bryde ud af et påtvunget fællesskab. Skal eleverne tage ansvar for deres egen skolegang, skal de også selv vælge den.

Alt andet er filosofisk vås. Elever, der ikke ønsker at modtage tilbuddet, skal ikke påtvinges det.

Læreren skal kunne sige til elever, der med al deres væsen signalerer, at de ikke accepterer, endsiges respekterer skolens dagsorden: »Dette er et frivilligt fællesskab, som du ikke har ret til at splitte ad.

Du er her af egen fri vilje. Hvis du ikke ønsker at deltage i vores arbejde, kan du forlade klassen uden videre. Gå hjem, og kom tilbage, når du vil være med på de betingelser, som samfundet gør gældende i dette rum, og som læreren er forpligtet til at håndhæve«.

Hvilken utroligbefrielse for alle parter ville det ikke være! En logisk, troværdig og fuldt forståelig melding, som kalder på ægte respekt. Tillige et særdeles kontant krav til læreren om at præstere en undervisning, der fanger elevernes interesse. Et krav, som lærerne for langt de flestes vedkommende utvivlsomt ville kunne opfylde, al den stund engagementet ville få frit løb, uhindret af evindelige, opslidende og dybt trivielle konflikter, der i dag lægger beslag på størstedelen af lærernes energi.

I en sådan skole ville eleverne for alvor kunne fordybe sig. Man ville se selvforstærkende, positive udviklingsforløb i langt højere grad, end vi kender i dag, til glæde især for de svage elever, der kræver fred og ro og en hjælpende hånd for at lære. Skolen ville blive et langt mere attraktivt sted at opholde sig, og de elever, der konsekvent vil vælge skolen fra, vil med garanti være så forsvindende få, at systemet ville have ressourcer til at samle dem op, al den stund behovet for den dyre specialundervisning som følge af det stærkt forbedrede læringsmiljø i normalklasserne ville blive mindre.

Den indvending kan tænkes, at man ikke ved, hvor børnene skal være, hvis de ikke er i skole. Heroverfor må det nødvendigvis fastholdes, at skolen ikke er et surrogatfængsel, et pasnings-, behandlings- eller underholdningstilbud, men et undervisningstilbud. Skolen kunne i samarbejde med socialmyndigheder og politi pege på og eventuelt etablere visse nødløsninger, men problemet hører ret beset ikke hjemme på skolens bord.

Andre ville måske indvende, at en frivillig skole ikke i tilstrækkelig grad forbereder eleverne på livet efter skolen, hvor man nødvendigvis må påtage sig mange mere eller mindre behagelige pligter af alle slags. Ja, netop, påtage sig! Det står enhver borger frit for at sige sit arbejde op, lade sig skille, flytte til den anden ende af landet. Ingen, bortset fra indsatte i fængsler, værnepligtige soldater og sagesløse skolebørn, påtvinges at være steder, hvor de ikke vil være.

Folkeskolelovens par. 1, stk. 3 siger: »Skolen forbereder eleverne til medbestemmelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens undervisning og hele dagligliv må derfor bygge på åndsfrihed, ligeværd og demokrati«. Hvordan skal skolen kunne leve op til disse smukke ord, når den er gennemsyret af åbenlys tvang? Når dens lærere er henvist til at indtage famlende, usammenhængende og inkonsekvente attituder, hver gang der går magtkamp i fællesskabet? Når hele dens rationale oser af politiske studehandler og mangel på stringens?

Tredive årefter granatchokket i begyndelsen af 1970'erne er det nu ved at være sidste udkald, hvis det demokratiske skolesyn, der kommer til udtryk i folkeskolens formålsparagraf, nogensinde skal realiseres.

Lærerstandens opbakning bag folkeskoleloven er i dette spørgsmål vel nærmest total og kommer stærkt til udtryk i det såkaldte professionsideal, Danmarks Lærerforening har formuleret. Det er imidlertid ikke en sag, der skal afgøres af skolefolket. Det er et nationalt anliggende. Har vi ikke modet til at sætte skolen fri, må vi i det mindste vise modet til at holde den fast.

NIELS CHRISTIAN SAUER